

ΤΑΞΗ Β΄

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ

A. Μπέρκλεϋ

Ο Τζ. Μπέρκλεϋ εξηγεί τη βασική θέση του πως ό,τι υπάρχει είναι ό,τι κανείς αντιλαμβάνεται και ό,τι μπορεί να γίνει αντιληπτό (esse est percipere aut percipi).

Οι αισθητές ιδιότητες είναι πραγματικές. Θα ήταν λάθος να νομίσει κανείς πως αυτό που λέγεται εδώ αναιρεί, έστω και λίγο, την πραγματικότητα των αντικειμένων. Είναι παραδεκτό, σύμφωνα με τις καθιερωμένες αρχές ότι η έκταση, η κίνηση και με ένα λόγο όλες οι αισθητές ιδιότητες, έχουν ανάγκη ενός υπο-στηρίγματος, μια και δεν είναι ικανές να σταθούν μόνες τους. Αλλά τα αντικείμενα που γίνονται αντιληπτά με την αίσθηση θεωρούνται πως δεν αποτελούν παρά μόνον συνδυασμούς αυτών των ιδιοτήτων, και, κατά συνέπεια, δεν μπορούν να υφίστανται μόνα τους. Ως εδώ όλοι είναι σύμφωνοι. Έτσι, όταν αρνούμαστε στα πράγματα που γίνονται αντιληπτά μέσα από την αίσθηση μια ύπαρξη ανεξάρτητη από κάποια ουσία ή από ένα υποστήριγμα, μέσα στο οποίο μπορούν να υπάρχουν, δεν απομακρυνόμαστε καθόλου από την καθιερωμένη αντίληψη για την πραγματικότητα, και έτσι δεν μπορούν να μας κατηγορήσουν για καμία καινοτυπία από την άποψη αυτή. Όλη η διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι σύμφωνα με τη δική μας άποψη, τα μη σκεπτόμενα όντα που αντιλαμβανόμαστε μέσα από την αίσθηση δεν έχουν ύπαρξη ξέχωρη από την ενέργεια με την οποία γίνονται αντιληπτά και, συνεπώς, δεν είναι δυνατόν να υπάρχουν μέσα σε καμία άλλη ουσία, εκτός από αυτές τις μη εκτεταμένες και αδιαίρετες ουσίες ή πνεύματα που ενεργούν και σκέπτονται και αντιλαμβάνονται τα όντα αυτά. Ενώ από την άλλη μεριά οι φιλόσοφοι υποστηρίζουν, όπως και οι κοινοί άνθρωποι, ότι οι αισθητές ιδιότητες υπάρχουν μέσα σε μια αδρανή, εκτεταμένη ουσία που δεν αντιλαμβάνεται και την ονομάζουν ύλη· σ' αυτήν αποδίδουν μια φυσική υπόσταση, έξω από την ενέργεια με την οποία την αντιλαμβάνεται οποιαδήποτε νόηση, ακόμη και η αιώνια νόηση του Δημιουργού, μέσα στην οποία υποθέτουν πως υπάρχουν μόνο ιδέες σωματικής ουσίας που δημιούργησε ο Ίδιος, εάν βέβαια θέλουν καθόλου να παραδεχθούν πως πραγματικά τις δημιούργησε.

Τζωρτζ Μπέρκλεϋ, Πραγματεία πάνω στις αρχές της ανθρώπινης γνώσης, μετάφραση Δ. Σφενδόνη, εκδ. Κωνσταντινίδη, Θεσσαλονίκη, σ. 144

B. Καντ

«Πρώτα χρησιμοποιούνται οι α priori μορφές της εποπτείας, ο τόπος και ο χρόνος, για να σχηματισθούν οι παραστάσεις, και έπειτα με την επέμβαση των καθαρών μορφών της νόησης, των κατηγοριών, ο νους συγκροτεί τελειότερα λογικά πλάσματα: τις έννοιες, όπου αποθησαυρίζεται η αντικειμενική, έγκυρη γνώση. Κατά βάθος όλη αυτή η επεξεργασία είναι μια διαδικασία συνθετική. Σύνθεση, λέγει ο Καντ, ονομάζω αυτή τη δραστηριότητα, για να δείξω ότι οι δεσμοί με τους οποίους ο

νους συνθέτει τα δεδομένα των αισθήσεων και κατασκευάζει τα αντικείμενα (τις έννοιές τους) δεν δίνονται μαζί με αυτά, αλλά υφαινόνται από το ίδιο το υποκείμενο με την αυτενέργειά του. Είναι πλάνη λοιπόν να νομίζουμε τα αντικείμενα είδωλα μιας αυθύπαρκτης πραγματικότητας απάνω στο αδρανές κρύσταλλο της συνείδησης. Τα αντικείμενα είναι προϊόντα της συνθετικής λειτουργίας της.»

Να αναζητήσετε απαντήσεις στα ερωτήματα:

α) πώς ακριβώς ο Καντ εννοεί την επεξεργασία του άμορφου υλικού των παραστάσεων, β) με ποιο τρόπο οι εποπτείες είναι πλέον προσιτές στη διαχείριση των νοητικών λειτουργιών, και γ) ποια είναι τα εργαλεία που διαθέτει ο νους για να φθάσει στην έγκυρη γνώση;

Βοηθητικά κείμενα:

«Στην ανθρώπινη εμπειρία, κάθε αντικείμενο αισθητικότητας είναι και αντικείμενο σκέψης: ό,τι βιώνεται στην εμπειρία ταξινομείται και κωδικοποιείται, υπάγεται από τη νόηση σε μία ή περισσότερες έννοιες. (...) Στην πορεία αυτής της διερεύνησης θα διαπιστωθεί ότι υπάρχουν δύο καθαρές μορφές αισθητής εποπτείας, που χρησιμεύουν ως αρχές μιας α priori γνώσης, δηλαδή ο χώρος και ο χρόνος. Ο χώρος είναι η μορφή της εξωτερικής αίσθησης με την οποία αναπαριστάνουμε στον εαυτό μας αντικείμενα ως εξωτερικά ημών, και όλα μηδενός εξαιρουμένου, στον χώρο. Ο χρόνος είναι η μορφή της εσωτερικής αίσθησης δια της οποίας ο νους εποπτεύει τις δικές του εσωτερικές καταστάσεις, όλες διατεταγμένες στον χρόνο. (...) Η νόηση είναι αυτή που μετατρέπει τα αντικείμενα της αισθητής εποπτείας σε αντικείμενα της σκέψης. Η νόηση και η αίσθηση είναι ισότιμες και αλληλένδετες. (...) Με τον όρο «λογική» ο Καντ εννοεί τους κανόνες με τους οποίους λειτουργεί η νόηση. (...) Η νόησή μας χρησιμοποιείται στην παραγωγή εννοιών και στη σύλληψη αρχών. Ο Καντ παραλαμβάνει την έννοια της «κατηγορίας» από τον Αριστοτέλη, προχωρώντας σε μια νέα διάκριση, βασιζόμενος στη διάκριση εννοιών και κρίσης. Η έννοια δεν είναι στην πραγματικότητα παρά η ικανότητα να διατυπώνει κανείς κρίσεις συγκεκριμένου είδους.

«... η φύση δεν είναι απλώς ένα άθροισμα από μορφές του χώρου και του χρόνου, αλλά μια αλληλουχία για την οποία έχουμε αισθητηριακές εποπτείες, συνάμα όμως τη νοούμε διαμέσου εννοιών. Διάνοια αποκαλεί ο Καντ την ικανότητα να στοχαζόμαστε την πολλαπλότητα της εποπτείας σε μια συνθετική ενότητα: οι καθαρές έννοιες της διάνοιας ή κατηγορίες είναι μορφές σύνθεσης της διάνοιας, όπως ο χώρος και ο χρόνος είναι οι μορφές σύνθεσης της εποπτείας.»

Με βάση τα όσα διδαχθήκατε και τη βοήθεια του παρακάτω φιλοσοφικού αποσπάσματος μπορείτε να εκφράσετε μία συμπερασματική θέση γύρω από το πρόβλημα της γνώσης;

«Το ανάλαφρο περιστέρι, σχίζοντας με το ελεύθερο πέταγμά του τον αέρα, που νιώθει την αντίστασή του, θα μπορούσε να πλάσει την παράσταση ότι αυτό θα το πετύχαινε πολύ πιο καλά μέσα στον κενό από αέρα χώρο. Έτσι ακριβώς εγκατέλειψε ο Πλάτων τον αισθητό κόσμο, γιατί αυτός θέτει στη νόηση τόσο στενά όρια, και ρίχτηκε με τόλμη πέρα από αυτόν με τα φτερά των ιδεών στον κενό χώρο της καθαρής νοήσεως. Δεν πρόσεξε ότι παρ' όλες τις προσπάθειές του δεν κέρδιζε δρόμο, γιατί δεν είχε έρεισμα, κατιτί σαν υποστήριγμα, όπου θα μπορούσε να στερεωθεί και να βάλει δύναμη, για να μετακινήσει τη νόηση από τη θέση της. Είναι η συνηθισμένη μοίρα του ανθρώπινου λόγου στην άκρα θεωρητική του μορφή να αποπερατώνει το οικοδόμημά του όσο μπορεί πιο νωρίς και ύστερα πια να εξετάζει για πρώτη φορά αν έχουν μπει γερά τα θεμέλια. Αλλά τότε επιστρατεύονται κάθε λογής προσχήματα, για να παρηγορηθούμε ως προς τη στερεότητά του ή ακόμη καλύτερα για να απορρίψουμε έναν τόσο καθυστερημένο και επικίνδυνο έλεγχο...»

(Ι. Καντ, Κριτική του καθαρού λόγου, μτφρ. Α. Γιανναρά, Αθήνα 1977, σ. 80-81)